

koju sam bio napisao prije državnog udara 13. 9. 1923.; dakle prije nego li je počela povijest mog progonstva. I tako sam morao živjeti drugim načinom, da živim od pera! I »Critica«, odvažan list u Buenos-Airesu, zatražila me je neka bih uz dobru nagradu htio surađivati u njoj. Nijesam imao dosta novca, osobito živući daleko od svojih, ali nijesam došao do toga da položim pero na papir. Još sam vazda zatezao i zatežem saradnjom u »Caras y Caretas«, drugom dnevniku u Buenos-Airesu. Zakasnim s odgovorom prijateljima i svojoj obitelji. U Španjolskoj ne ću da pišem ni u jedan list, ni u jednu reviju. Zar da prođem kroz cenzuru vojne ordonance? Ne.

Vratimo se k romanu Joga de la Raza, ili romanu njegova čitanja.

Klement Rimski i njegova poslanica Korinćanima.

1. Aureola oko osobe Klementove u povijesti.

Uz poglavice apostola Petra i Pavla nitko nije za prvog stoljeća u središtu kršćanstva, u Rimu, ostavio uspomene na tako snažnu i sjajnu crkvenu djelatnost, kao što je učenik sv. Pavla i treći nasljednik sv. Petra na Rimskoj Stolici sv. Klement. »Iza imena svetih apostola, veli F. Mourret¹, nema časnijeg i slavnijeg imena u kršćanskoj starini. Još ne bijaše prošlo ni stotina godina poslije njegove smrti, pa je divna aureola već obasjala lik njegov«. Vjernici se pozivaju na njegov auktoritet; Irenej svjedoči ne samo, da je Klement lično poznao blažene apostole i općio s njima, nego također, da se njihov glas još ozvanjao u njegovim ušima, a primjer njihov da mu je svijetlio pred očima (Haer. III, 3). U isto vrijeme, oko g. 170., sv. Dionizije, biskup korintski, izvješćuje papu Sotera, kako još i tada kod nedjeljne liturgije u Korintu čitaju pismo Klementovo Korinćanima (Euzebij, Hist. eccl. IV, 23). Malo kasnije Origen na temelju starijih vijesti sa dovoljnom vjerojatnošću pripisuje redakciju i stilizaciju divne poslanice Pavlove Hebrejima Klementu Rimskom; a Jeronim u spisu o crkvenim spisateljima (cp. 15.) potvrđuje činjenicu, da posebna »Crkva, u Rimu sazidana, do današnjega dana čuva uspomenu na njegovo ime.«

Tolik je ugled Klementov, da i razni krivovjerci onamo od drugog pa sve do petoga stoljeća u svojoj himbenosti nastoje, kako bi proturili svoje zablude pod okriljem njegova imena, stvarajući čitavu literaturu

¹ Hist. générale de l'Eglise, I., 137.

pseudo-klementinsku: ebijonističkognostički roman »Prepoznaje« (Recognitiones) u 10 knjiga, 20 isto tako podmetnutih judaističnih homilija sa sličnim sadržajem i uz poseban izvadak; nadalje apolinarističnu kompilaciju »Apostolskih Konstitucija« u 8 knjiga uz 85 t. zv. »Apostolskih Kanona«, koji su velikim dijelom uzeti iz autentičnih kanona. Osim toga su i neki pravovjerni spisi, kao n. pr. tako zvana druga Klementova poslanica Korinćanima i dva lijepa lista djevicama, kolali pod imenom Klementovim, premda potječu tek iz 2. i 3. stoljeća. Pa i inače pravovjerni Herma u sredini drugog stoljeća t. zv. pobožnom, ali prijekornom varkom hoće, da svoj apokaliptički spis »Pastir« naprijed datira za kakovih 60 godina, t. j. u vrijeme pape Klementa Rimskoga, komu tobože posvećuje također jedan prijepis toga spisa, kako bi se i sam sunčao u sjaju auktoriteta sv. Klementa. »Klement će, veli tobože u tom spisu Crkva kao časna matrona, poslati spis vanjskim gradovima, jer je ta služba njemu povjerena« (Visio 2, 4, 3). Bruders² istina kuša, da Hermu u tim proročkim videnjima ispriča od očite prijave, kao da je to kod Herme ovdje »licentia quasi-poëtica«. To bi vrijedilo kod pjesničkog umotvora, ali ne vrijedi u proročkim videnjima, koja se nameću kao tobožnje autentične norme kršćanskog života.

Šteta je, što baš poradi silnih izmišljotina pseudoklementinskih spisa malo što sigurno znamo o potankostima života preslavnog učenika apostolskoga.

2. Zdrava historijska jezgra u životopisu Klementovu.

može se ipak izluštiti iz raznih vijesti i legenda pomoću autentičnih svjedočanstva Irenejevih, Euzebijevih i drugih vjerodostojnih pisaca kao i pomoću stalne tradicije sveopće Crkve.

Svakako je bajka, da je Klement u rodu sa rimskim Flavijevcima, ili da je istovjetan sv. mučeniku Titu Flaviju Klementu, rimskom konzulu i rodaku cara Domacijana. Poradi izvrsne spoznaje i čestih citata Staroga Zavjeta u poslanici Korinćanima neki, kao n. pr. Tillemont i Bardenhewer, držali su Klementa za rodenog Židova, po gotovu i zato, jer Klement govori: »Naš otac Abraham«. Kihn drži vjerojatnijim, da on nije bio Židov: »Za Klementa bo onamo od Abrahama ima samo jedna Crkva. Stari i Novi Zavjet samo su jedna neprekinuta i suvisla ekonomija spasa... A vjernici su Kristovi pravi Israelci«. Mourret i Funk po Lightfootu cijene, da je Klement slobodnjak ili sin jednog slobodnjaka iz kuće konzula Klementa. Pa jer je po Origenu onaj Klement, što ga apostol Pavao pohvalno spominje kao svog pomoćnika (Fil. 4, 3), upravo naš Klement Rimski, odatle možemo razabrati, da je on revno djelovao kao učenik apostolski u Macedoniji.

² Die Verfassung der Kirche... 333.

Je li Klement bio mučenik? Euzebije u svojoj Povijesti crkvenoj (III, 32, 33) spominje razna mučeništva pretrpljena pod Trajanom, i naredbu toga cara, da ne valja uhoditi kršćana, no ipak kazniti one, koji su zatečeni kao kršćani. A dalje u 34. poglavlju pripovijeda: »Od rimskih biskupa Klement se treće godine vladanja spomenutog cara rastao sa životom, ostavio pontifikat Evaristu, Iza kako je u svemu kroz devet godina bio na čelu naučavanju riječi Božje«. Ne veli dakle ništa o mučeništvu Klementovu kao ni prijašnji pisci.

Medutim već Rufin koncem 4. stoljeća, pa i papa Zosim († 418.) i sinoda vaisoniska (g. 442.) i kalendariji rimski onamo od martirologija jeronimskog zovu Klementa mučenikom. A to se također slaže sa stalnom predajom i liturgijskim kultom Crkve Rimske i sa menologijima grčkim, sirskim i armenskim.

Istina, grčki je spis »Martyrium S. Clementis«³ iskićen raznim legendama. Ipak i u najnovije vrijeme uvaženi učenjaci Ivan Krstitelj de Rossi, P. Allard, Mgr. Duchesne, F. Mourret i moravski stručnjak Snopek priznaju u tom mučeništvu istinitu jezgru, što je Mourret na temelju tradicije, konstatovane od Duchesne-a do konca 4. stoljeća, ovako razglaba:

»Pod carevanjem Trajanovim papa je Klement prigodom jedne narodne bune prognan na Kersones. Tu je on našao dvije hiljade kršćana, koji su odavna osuđeni bili na mučne poslove oko isijecanja mramora. Klement ih je utješio i osokolio. U toj zemlji mnogi se obratiše na kršćansku vjeru. Pomoću građe zapuštenih poganskih hramova i posječenih svetih gajeva sagradiše više crkava. To dođe do ušiju caru, koji je mnoštvo kršćana pošteditio, ali starcu papi pod smrtnu kaznu zapovjedio, da žrtvuje bogovima. Kad je Klement tu ponudu odbio, sudac mu dade sidro za vrat privezati i tako ga baciti u more.«⁴ »Taj izvještaj, veli Allard, nema ništa u sebi, što bi bilo nevjerovatno«. Iz gore spomenute vijesti Euzebijeve razabiremo, da je Klement bio papa od g. 92. do g. 101.

Vijesti Tertulijanove, da je tobože sv. Petar zaredio sv. Klementa kao neposrednog nasljednika svoga (De praescript. haeret., c. 32) crpene su iz potonjih, krivih vrela. Već Irenej (Haer. 3. 3) donosi autentični katalog rimskih biskupa sa Klementom na 4. mjestu. Na temelju stalne tradicije crkvene nemamo ni sada razloga, da posumnjamo o autentičnosti svetih moći Klementovih, što su ih slavenski apostoli, sv. Ćiril i Metod otkrili na Kersonesu i g. 867.—868. ponijeli sa sobom u Rim papi Hadrianu II.

³ Funk, Patres apostolici, II., 28.—45.

⁴ Hist. générale de l'Eglise, I., 188.

UREDNIŠTVO „ŽIVOTA“
ZAGREB 1/147

**3.»Faktično, ali to sjajnije svjedočanstvo za primat Rimske Crkve«
jest jedini autentični list sv. Klementa Korinćanima.**

Tako sudi uvaženi patrolog Dr. O. Bardenhewer⁵ o tom pastoralnom remek-djelu, koje je sigurno najviše pridonijelo slavi ovoga pape. To pismo obuhvaća 65 poglavlja, a čitanje njegovo traje sat i po od prilike. Prije g. 1875. imali smo tekst njegov samo u okrnjenom obliku, bez veoma važnih poglavlja 57. do 63., u jedinom aleksandrijskom kodeksu iz 5. stoljeća. G. 1875. izdao je F. Bryennios sav neokrnjeni grčki tekst po onom istom kodeksu, u kojem je našao i »Nauku dvanaest apostola«. A poslije su također našli čitav sirski prijevod (g. 1876.); i opet g. 1894. objelodanio je G. Morin prastari latinski prijevod, čiji se jezik slaže sa jezikom Itale ili najstarijeg latinskog prijevoda Sv. Pisma iz drugog kršćanskog vijeka. I u ovim otkrićima možemo upoznati djelo Providnosti Božje, koja je u dobar čas uputila učenjake dobre volje na autentična i cjelovita vrela tradicije crkvene protiv modernih racionalističkih konstrukcija.

O tom uzoru pastirske mudrosti i apostolske nenstrašivosti veli već Euzebij (Hist. eccl. III, 16.): »Ovaj od svih složno priznati, veliki i divni list čitao se je od starine, pa još i u naše vrijeme javno u gotovo svim crkvama.« Irenej, koji ga je mogao gledati svojim očima na prolasku kroz Korint, zove ga riznicom prave apostolske predaje. Već je sv. Polikarpo u svom pismu Filipljanima napisanom brzo iza smrti Ignacijeve († 107.), očito znao za pismo Klementovo, jer je mnogo mjesta iz njega gotovo doslovno uvrstio u svoju poslanicu, kako to Funk iz mnogih paralela dokazuje (Patres apostolici I, XLI—XLIII).

Kako posve sigurno razabiremo iz uvoda, list Klementov je napisan u jeseni g. 96., odmah iza progonstva Domicijanova, i to, kako veli sv. Jeronim, u ime Crkve Rimske. Po Kihnu slog toga pisma sjeća nas na pisanje sv. Pavla, osobito u poslanici Hebrejima. Otuda bit će da potječe i mnijenje Origenovo i drugih starijih o redakciji poslanice Hebrejima po Klementu, što bi se moglo potvrditi i sličnim mislima i brojnim tekstovima starozavjetnim u jednom i drugom pismu.

P r e d m e t je listu Klementovu: obrana onog ustava crkvenoga, koji je prije vladao u crkvi korintskoj, a svrha mu je uspostava nekih protjeranih prezbitera (Bruders, 41). Kihn (Patrologie I, 87.) osim toga primjećuje: »Sudeći po raznim okolnostima, biskupska stolica u Korintu bijaše tada ispražnjena, a razdor je nastao poradi zavisti, koja se porodila, kad se radilo o izboru novoga biskupa. Jednoj ili dvjema osobama za volju bijahu se mnogi Korinćani pobunili protiv prezbitera (47, 6). Uslijed toga su neki, koji bijahu dosada neporočno prikazali žrtve, lišeni svoje službe (44, 4.—5.). Taj povod buni natuknut je i opomenom, neka se onaj, koji je prouzročio razdor, radije iseli, da općina Kristova u miru živi uz namještene prezbitere«. Ove razloge

⁵ Geschichte der altkirchlichen Litteratur I, 105.

Kihn-ove možemo pokrijepiti i onom izjavom Klementovom (44, 1): »Po Gospodinu našem Isusu Kristu došli su i apostoli do iste točne spoznaje, da će se još jednoć (kao što prije u Starom Zavjetu protiv velikog svećenika Aarona 43, 2) poroditi svada o imenu episkopske službe«.

Klement je još za progonstva Domicijanova saznao za veliki me-tež u Crkvi korintskoj. Kako sam veli u uvodu, nije odmah mogao posredovati usred progonstva Crkve. Ali čim je umorstvom Domicijanovim Crkvi povraćen mir, ne će dalje da odgodi auktoritativno svoje utjecanje u zamršene poslove korintske Crkve, i to još za života svetog apostola Ivana. Prije su neki mislili, da ga je sama Crkva korintska molila za posredovanje. Ali to se ne da složiti sa nekim mjestima poslanice (c. 1, 1; 47, 6.—7.), iz kojih se vidi, da Klement to čini po vlastitoj inicijativi svojoj, dapače i u svijesti svoje dužnosti (59, 2) i svoga vrhovnog auktoriteta, po kojemu je »Krist govorio kroz njega« (59, 1.), i s kojim »je on pisao Korinćanima po Duhu Svetome« (62, 2).

No Klement postupa sa Korinćanima ne samo auktoritativno, nego prije svega veoma mudro i razborito. Zato ne ide direktno za tim, da se u Korintu izabere ovaj ili onaj starješina crkveni. To bi značilo: preveliku žrtvu nametnuti usijanim glavama razdvojenih Korinćana. Nego se on za sada zadovoljava težnjom, da se tamo uspostavi »status quo«, stanje, koje je vladalo prije ove žestoke razmirice; pa da buntovnicima olakša pokornost, poziva začetnika bune, da se drage volje iseli, ako to bude moguće.

Medutim odmah ne apostrofira samih buntovnika, već divnim psihološkim taktom malo po malo pripravlja duhove za ovu svrhu svoju, prikazujući najprije općenitu uzorsliku kršćanskog života. Pod ovim psihološkim i etičkim gledištem valja prosuditi sav raspored ovoga pisma. »Sav je spis, veli Bruders, parenetički govor bez prozirne logične razdiobe, ali tako svrsi shodan, tako harmonično udešen u rasporedu raznih čuvstava, da se postigne jedan jedini veliki skupni utisak, te pisac mora biti ili rođeni govornik bez osobite umjetne izobrazbe, ili mu je sama stvar toliko na srcu ležala, te je on bez dugog promišljanja svom snagom, svom živahnošću i toplinom svoje zdrave naravi pregnuo ovdje za promjenom i tako postao govornikom; ili mu je napokon obadvoje pomoglo: preznamenita stvar i talenat, da je uspješno zastupa«.⁶

4. Evo kostura i rasporeda toga remek-djela govorništva po etičkim gledalištima:

Na s l o v lista: »Crkva u Rimu Crkvi u Korintu, zvanima i posvećenima po volji Božjoj preko Gospodina našega Isusa Krista. Milost i mir množio vam svemogući Bog po Isusu Kristu!«

⁶ Loc. cit. 43.

U uvodu (1.—3.)⁷ pisac se osvrće na netom ugušeno ljuto progovstvo, što ga je dosada priječilo, da ispita prilike korinthske Crkve, onu bunu nedoličnu, koja toliko grdi slavno i svima omiljelo ime njezino. Klement ističe veliki kontrast između prijašnjeg idealnog stanja njihova i sadašnje Bogu mrske svade i bune.

U samom govoru Bruders razlikuje tri glavna dijela: Prvi parenetički dio ima Korinćane iz daleka pripraviti za pomirenje i pokornost, te je baš zato više manje općenitog sadržaja (4.—36.). — Pisac sve čitatelje odvraća od zavisti i svade, ističe potrebu pokore i silno preporučuje kršćanske kreposti, osobito poniznost i pokornost, služeći se pri tom uzornim primjerima Staroga Zavjeta pa i zakonom reda u svemiru. Po tom pisac pretječe i unaprijed rješava dva prigovora.

Drugi srednji dio (37.—45.) više je poučne, didaktične naravi, te za povijest dogmi u naše moderno vrijeme najvažniji. — Klement tu temeljito raspravlja o crkvenoj hierarhiji prema tipovima u Starom Zavjetu i prema izričitim naredbama Krista Gospodina i njegovih apostola, koji su baš zato namjestili crkvene poglavare, da podužnoj podložnosti vjernika doskoče razmiricama i bunama. Po tom pisac konstatuje i žigoše veliku nepravdu, nanесenu svrgnutim korinćanskim starješinama.

Treći glavni dio (45.—61.) opet je parenetičke ili pobudne naravi, ali direktno i u potankostima teži za ciljem svega pisma. Pisac se tu vraća motivima prvoga dijela, da ih napose i u konkretnijem obliku primijeni najprije a) na masu naroda. Ujedno služi se klimakom ili povišenjem motiva napram odsjeku u 16.—20. poglavlju: Ne podređenost, nego ljubav je temeljni zakon stvorenja (45.—51.).

b) Nadahnut istom ljubavlju Klement izbliza djeluje na buntovnike sa etičkog gledišta, dok ih napokon direktno ne apostrofira i poziva na velikodušni uzmak općemu dobru za volju, po primjeru onih junaka i junakinja (Judite, Estere), koji su se žrtvovali za sve (51.—57.).

c) Konačno se Klement poziva na Božji auktoritet, po kojem on govori i puku i buntovnicima, te u svima poznatoj, odlučnoj liturgijskoj molitvi još više umekšava srca, proseći od Boga, što mogućstvo naše ne može da postigne (58.—61.).

U epilogu (62.—65.) papa kratkom rekapitulacijom ističe, kako se je u svom pismu dovoljno osvrnuo na sve, što spada na kršćanski život, po kojem će Korinćani omiljeti Bogu, zaboravivši nanесene uvrede i čuvajući slogu po uzor-primjeru poniznih prije spomenutih preda. »Vršеći ono, što smo vam pisali po Duhu Sv. (63, 2), silno ćete nas razveseliti.« Pisac po tom preporuča svoje izaslanike, ljude, koji

⁷ V. djelomični prijevod lista u »Izboru iz stare književnosti kršćanske«, što su ga priredili Koloman Rac i Franjo Lasman, 7.—11.

su od mladosti do starosti vjerno i čisto živjeli u njihovoj sredini i neporočno se vladali. Želeći blagoslov Božji svakoj duši koja zaziva ime njegovo, Klement završuje list kratkom doksologijom.

U dodatku (65.) moli Korinćane, da mu brzo natrag pošalju izaslanike Klaudija Efeba, Valerija Bitona i Fortunata, kako bi ga ovi što prije izvijestili o uspostavi željkovanog mira i sloge. Konačno ponavlja svoj blagoslov uz doksologiju.

5. Jezgra samoga govora u prvom dijelu:

Pogl. 3.—6.: »Razdor vas unesrećuje. Ta vazda je nesloga i zavist unesrećila ljude onamo od dana Kainovih kroz sva pokoljenja, pa sve do ovoga časa, u vašoj općini. 7.—8.: Obratimo se po pravoj pokori, i tako ćemo se spasti. 9.—13.: Kogod se je širom svijeta u kojegod vrijeme odijelio od svoje zle okoline (n. pr. Henoch, Noë, Abraham, Lot, Rahab, Jozua), došao je do spasa. 14.—15.: I vi ćete naći spasenje, odijelivši se od buntovnika poniznom pokornošću. 16.—18.: To je prema duhu Kristovu, prema duhu vaših preda, sv. patrijarhâ i proroka (Ilije, Elizeja, Ezekijela, Abrahama, Davida). 19.—20.: To je također prema redu i zakonu, kojega se Bog Stvoritelj drži u svemiru, gdje je jedno drugomu podređeno a sve harmonično služi divnoj svrsi.«

21.—29.: Vanjsku poteškoću: »Ne smijemo se zamjeriti svojim sugrađanima«, Klement ovako pretiče: »Boga se većma bojte nego ljudi! Bog će nam vratiti po djelima našim. Ne budimo dakle dvolični i ne posumnjajmo! Bog može naglo doći, kao što i brzo on dovodi plod čokota do zrelosti. Naglo uskrsnuće Kristovo iza tolikih poniženja neka nam služi za pobudu. Simbolično ga pokazuju izmjena noći i dana, razvitak ploda iz usjeva i bajovna ptica feniks. Nek se ta nada u obećanja Božja i u uskrsnuće naše utvrdi u nama, jer Bog sve može, sve vidi i zna, te želi dobro nama, izabranoj baštini svojoj.«

30.—32.: Nutarnji prigovor, da je »nama, svetoj baštini Božjoj osigurano spasenje«, makar se i ne odijelili od buntovnika, ovako pobija: »Kao sveta baština Božja moramo vršiti, što spada na svetost, kao što su i sv. patrijarsi stekli blagoslov Božji time, što su živjeli po svojoj vjeri, premda smo i mi poput njih opravdani, ne po djelima svojim, nego po volji Božjoj u Isusu Kristu i po vjeri u njega.

33.—35.: Ako pak sada prestanemo vršiti dobra djela i ljubav, protivimo se volji Gospodina našega, koji se diči djelima svojim pa i djelima svojih pravednika; te će svakomu vratiti prema djelima njegovim na sudnjemu danu, pravednicima nedokučivo blaženstvo, a grješnicima pa i onima, koji uz njih pristanu, bit će neprijatelj i osvjetnik. — 36.: To je put kojim ćemo naći spasenje svoje, Isusa Krista, velikog Svećenika naših žrtava i Pokrovitelja te Pomoćnika naše slabosti. Otvorio nam je oči On, koji kao odsjev Veličanstva Božanskoga

vlada nad svim anđelima i primio je sve narode kao baštinu svoju, sjedeći ob desnu Bogu Ocu, dok ne upokori sve neprijatelje, t. j. one, koji se protive njegovoj volji«.

6. Dokaz za organični i monarkični ustav crkveni u srednjem vijeku.

37.: Pisac nadovezuje na sliku o vojnoj službi pod vrhovnim vojskovođom, koju je sliku tek natuknuo u prijašnjem poglavlju, samo što ondje govori o nebeskoj hierarhiji i vojski, koja služi kao uzor vojnoj službi na zemlji: »Vojujemo dakle, ljudi braćo, svim silama, držeći se svetih zapovijedi njegovih. U vojski se sve vrši po redu i po dužnoj poslušnosti. Nisu svi zapovjednici, ni vrhovni, ni subalterni, već svaki se drži svoga reda i mjesta, što su ga naredili kralji i vode. U toj skladnoj subordinaciji leži snaga vojsci pa i pojedincima, i velikom i malome. Uzmimo i tijelo naše kao primjer: Glava bez nogu ništa nije, kao što ni noge bez glave. Pa i najmanji udi našega tijela potrebni su i korisni svemu tijelu; dapače sve skladno sudjeluje u jedinstvenoj podređenosti, da se spase čitavo tijelo«. Valja ovdje istaknuti, da u obadva primjera papa govori o organičnom ustroju vojske na zemlji pod jednim »kraljem« i »tijela našega« pod jednom »glavom«, a taj vidljivi kralj i ta vidljiva »glava, koja bez nogu nije ništa«, očito ovdje ne mogu značiti nevidljivog i svemogućega Gospodina Isusa Krista, nego nas nužno upućuju na monarkični ustav crkveni, kako to kasnije (40, 5) potvrđuje spomenuti tip Velikog Svećenika (Arhijereja) starozavjetnoga. I papa Klement čitavim postupkom svojim u ovoj poslanici, u koliko se naime auktoritativno pa makar i ne pozvan miješa u unutarnje poslove daleke Crkve korinthske, i to još za života sv. apostola Ivana, jasno i faktično potvrđuje monarkični ustav svekolike Crkve katoličke, permda u drugu ruku ne će da se bez potrebe preko mjere osloni na svoj vrhovni auktoritet, nego više u duhu ljubavi hoće da uspješno stane na put sablažnjivoj razmirici, sjećajući se savjeta Kristova: »Ko je veći među vama, neka bude kao manji...« i one Pavlove: »Ocevi, ne razdražujte djece svoje, nego ju odgajajte u nauci i opomeni Gospodnjoj« (Ef. 6, 4).

U 38. poglavlju pisac spomenutu sliku o organičnom tijelu našem izričito primjenjuje na »sve tijelo naše u Kristu Isusu«. »Po nužnoj uzajamnoj podređenosti i skladnoj pomoći čuvajmo čitavo tijelo i budimo zahvalni Bogu, znajući, da od sebe nemamo ništa dobra. 39. Ludo se naime neki uznose pred Bogom poput zlih anđela i onih oholica, kojih je naglo nestalo.«

40. Prelazeći sada na bogoštovne i žrtvene uredbe Starog Zavjeta, Klement ističe, kako je sam Gospodin sve žrtve i svete službe točno i skladno naredio po vremenu, mjestu i osobama, da se sve po-

božno izvrši po svetoj volji njegovoj:⁸ »Koji dakle u određena vremena prikazuju žrtvene darove, naći će milost i spasenje, jer vršeći zapovijedi Gospodnje, ne lutaju. Velikom bo Svećeniku povjerena je posebna služba; svećenicima je određeno njihovo posebno mjesto, a levite imaju vršiti svoje službe; lajik pak vezan je lajičkim zapovijedima.⁹

41.: Svaki od nas, braćo, neka u svom vlastitom redu dobrom savješću Bogu omili u čestitosti, ne kršeći ustanovljeno pravilo svoje svete službe. Ne svuda, braćo, prikazuju se žrtve sveudiljne, prosne ili za grijeha i prekršaje, nego samo u Jeruzalemu; pa ni ondje ne žrtvuju se na svakom mjestu, nego samo u predvorju hrama na oltaru, iza kako su Veliki Svećenik i spomenuti liturzi žrtvu točno pregledali. Koji pak učine nešto, što se ne slaže s voljom njegovom (t. j. Velikog Svećenika), smrću se kažnjuju. Vidite, braćo, što smo veće spoznaje dostojni pronađeni, to smo većoj pogibelji izvrgnuti.«

42. Pripraviv ovako duhove, Klement sad već direktno razlaže nepovredivi ustav, što ga je sam Krist Crkvi svojoj dao u Novom Zavjetu: »Apostoli nam postadoše vjesnici evanđelja po Gospodinu Isusu Kristu, a Isus Krist bi poslan od Boga. Krist dakle od Boga, i apostoli od Krista. Oba dvoje se dakle z bilo u lijepom redu po volji Božjoj. Primivši dakle zapovijedi i posve utvrđeni po uskrsnuću našega G. I. K., povjerovaše riječi Božjoj i pod sigurnim nadahnućem Duha Sv. izidoše, da propovijedaju evanđelje kraljevstva Božjega, što ima doći. Propovijedajući prema tome u pojedinim krajevima i gradovima, namjestili bi prvijence obraćenika, iza kako su ih duhom prokušali, kao episkope i đakone onima, koji će uzvjerovati. A ta naredba nije novotarija, jer je već prije mnogo stoljeća pisano o episkopima i đakonima. Ovako bo Pismo govori (Is. 60, 17): Postavit ću episkope njihove u pravdi i đakone njihove u vjernosti.

43. Pa kakovo čudo, ako su oni, kojima je Krist povjerio takovo djelo, ove gore spomenute postavili, kad je i blaženi Mojsije, vjerni sluga Božji u cjelokupnoj kući, u svetim knjigama zabilježio, što mu je bilo naloženo? A za njim su se povelili ostali proroci dodavši svoje svjedočanstvo onomu, što je Mojsije naredio. Kad se naime svađa

⁸ Odavle doslovno prevodim izvorni tekst poradi važnosti ovog drugog dijela.

⁹ Premda Klement direktno to spominje o Starom Zavjetu, to je ipak već glagolskim oblikom, t. j. perfektom, istaknuo trajno stanje tih naredaba i time natuknuo sličan trajni red u Novom Zavjetu. To potvrđuju i riječi 41. poglavlja, gdje pisac upravo miješa odredbe Novoga i Staroga Zavjeta, služeći se prezentom.

porodila o svećeništvu, i plemena se prepirala o tom, koje će od njih zapasti čast ovog odlikovanja, naredio je Mojsije, da mu knezovi 12 plemenâ donesu prutove, koji su nosili svaki ime svoga plemena. Primiv te prutove, svezao ih je u jedan svežanj i zapečatio ih pečatom pojedinih knezova; i tako ih je položio na Božji stol šatora zavjetnoga. Zastvoriv onda šator, zapečati također ključeve na slični način pa im reče: »Ljudi, braćo, čijeg plemena prut procvate pupoljkom, ono je pleme Bog izabrao za žrtvenu i svetu službu svoju.« Sutradan sakupi sav puk israelski, 600.000 ljudi, te knezovima plemenskim pokaza pečate, i otvoriv šator zavjetni, iznese prutove. I nade se prut Aaronov, gdje je ne samo procvao, nego i plod nosio.

Ljubljeni, šta ćete na to reći? Zar nije Mojsije unaprijed znao, da će se to dogoditi? Dakako, znao je to. Ali da ne bukne buna u Israelu, zato je tako postupao, da se proslavi ime pravog i jedinog Boga, komu neka je slava u vijeke vijekova. Amen.

44. I naši su apostoli spoznali po Isusu Kristu Gospodu našem, da će se poroditi prepirka o imenu episkopske službe; i baš poradi toga, kako su se odlikovali svojom uvidavnošću, postaviše gore spomenute (prvijenice), i po tom naredišć, da iza smrti njihove drugi prokušani muževi naslijede svetu službu (liturgiju) njihovu.

Prema tomu mi ovako sudimo: Nepravedno je žrtvene službe njihove lišiti one, što su ih apostoli ili po tom drugi odlični muževi uz privolu svekolike Crkve postavili, pogotovo kad su ti službenici besprijekorno služili stadi Kristovu u poniznosti, miru i nesebičnosti i kad su im svi kroz mnogo vremena izdali najbolju svjedodžbu. Ta ne će biti laka grjehota naša, ako protjeramo sa episkopske službe one, koji su sveto i besprijekorno prikazali žrtvene darove. Doista, blago onim prezbiterima, koji su trku svoju već prije svršili i doznogli se plodne i savršene rastave s ovim životom, jer se nemaju više bojati, da će ih tko istisnuti iz mjesta, njima određena. Gledamo bo, kako ste vi neke čestite muževe skinuli sa časne službe, koju su oni besprijekorno vršili«.

Ovim zadnjim direktnim ukorom prelazi papa

7. na posebno i intenzivno oratorsko obrađivanje srca i volje adresata u zadnjem dijelu svoga govora ili lista.

Najprije se obraća masi naroda (45.—51.): »Jamačno¹⁰ vas nesloga unesrećuje. Nikad pravednici nisu od sebe otjerali svetih muževa. Progonstvo su trpjeli pravednici, ali od nepravednika, kako vam dokazuje Sv. Pismo. Sjetite se Danijela, triju mladića u ražarenjoj peći!

¹⁰ Oдавle opet samo jezgru misli Klementovih donosim.

46.: Svetima se pridružite... Zašto kidamo i razdiremo ude Kristove, te protiv vlastitog tijela bunu dižemo, kad se Spasitelj toliko grozi onima, koji druge sablazne?

47.: Čitajte Pavlovu poslanicu o strankama u vašem gradu. To ipak bijaše manji grijeh, jer ste tada uz slavne apostole i uz prokušanog učenika njihova pristali. Sada je puno gore.

Ali krivi su toj nesreći vašoj samo začetnici ove bune. To su nepravedni krivci. Odijelite se dakle od njih!

49.—50.: Vršeci tu zapovijed, pokazat ćete pravu pokoru i pravu ljubav Kristovu, a jedina je ova ljubav norma, po kojoj će vam se suditi na sudnjemu danu i kod uskrsnuća.

51.—57.: Tu ljubav i zajedničku nadu neka promotre i začetnici ovog razdora. Bolje je skrušeno ispovijediti grijeh, nego otvrdnuti srcem poput buntovnika protiv Mojsija, koji su živi sišli u pakao. — Jedinu ispovijest od nas traži Bog, koji nikoga ne treba. — Ugledajte se u ljubav Mojsijevu, koji se tako revno molio za griješni narod, da je zaželio biti izbrisan iz knjige života, ako mu ne bi mogao drukčije pomoći. O divne li ljubavi! — Ko je dakle od vas plemenit, milosrdan, pun ljubavi, taj neka kaže: »Ako je poradi mene nastala ta buna... ja odoh, kamo god hoćete, i učinih, što god naredi mnoštvo naroda. Samo nek žive stado Kristovo u miru sa određenim prezbiterima«. Ko to izvrši, steći će sebi veliku slavu u Kristu, i svuda će ga rado primiti. Tako rade, koji žive Božjim životom.

55.: I mnogi su poganski vladari išli nesebično u smrt za narod. Mnogi su kršćani sebe prodali u roblje, da druge otkupe. Kako su se junački žrtvovale slabe žene, Judita i Estera, za sav narod! — 56. Molimo se dakle i mi za grješnike, da se pokore ne volji našoj, nego Božjoj. Blago si ga čovjeku, koga kara Gospodin, i koji dobro prima pokoru! Puno je Sv. Pismo takovih izjava. 57. Vi dakle, začetnici te bune, podložite se prezbiterima i primite pokoru. Bolje vam je, da ste u stadi Kristovu maleni i na dobrom glasu, nego da u prekomjernoj slavi budete posve isključeni iz njega. Nek se ne ispune na vama riječi Duha Sv.: »Pozivao sam vas, a niste poslušali;... i ja ću se veseliti vašoj propasti«.

Konačno se sv. Klement uz ponovne i svesrdne molbe (58) poziva na auktoritet Božji ovako svečano (59): »Ako se pak neki ne pokore onomu, što je on (Isus Krist) po nama rekao, neka znadu, da će se zaplesti u veliku grjehotu i pogibao, a mi ćemo nevini biti od toga grijeha, i neprekidno ćemo vršiti (liturgijsku) molitvu i prošnju, da Stvoritelj sviju stvari broj svojih izabranika, određen po svem svijetu, nepovrijedeno uščuva po ljublienom Sinu svomu Isusu Kristu, po kojem nas je pozvao iz tmine u svijetlo, iz neznanja do spoznaje slave svoga imena, da se uzdamo u ime tvoje, pra-

počelo svakog stvorenja, da otvorenim očima našega srca upoznamo Tebe jedinog Višnjega na visini, Presvetoga, koji prebiva u svetištu, koji ponizuješ preuzetnost oholica, poništuješ spletke neznabožaca, ponizne uzvisuješ a visoke ponizuješ i t. d.« — To je očito doslovni odlomak iz velike liturgijske doksologije onog vremena, koja je Korinćanima dobro poznata bila, i od koje imamo i mi jezgroviti ostatak u našoj misnoj prefaciji. U toj doksologiji spominju se također izričito (na koncu 60. poglavlja i diljem 61. poglavlja) i nanizuju se svesrdne molbe za mir i slogu uzajamnu i za krotkost u porabi vlasti od Boga dane, poradi čega će im Bog milostiv biti. Lijepa se ova liturgijska molitva ovako svršuje: »Ti jedini vrstan si ovo i još više dobra s nama učiniti; Tebe hvalimo po Velikom Svećeniku i Pokrovitelju naših duša Isusu Kristu, po kojem je tebi slava i veličanstvo, sada i od pokoljenja do pokoljenja i u vijekove vijekova. Amen«.

8. Završetak.

Kakov je bio uspjeh ovoga govora Klementova? Stalno zadivljenje, kojim sva starina od početka drugoga stoljeća susreće ovo »veliko i divno pismo« (Euzebije), i najveći auktoritet, što ga je to pismo uživalo u samoj Crkvi korinškoj još za sv. biskupa Dionizija (oko 170), ne da nam ni najmanje posumnjati o potpunom i sjajnom plodu njegovu. I baš u tom prekrasnom uspjehu novu potvrdu, da se je i u Korintu općenito priznala sva istina toga lista, i da su se izvodi sv. Klementa o organskom i monarhičnom ustroju svekolike Crkve Kristove kao i o dužnoj pokornosti svih vjernika prema vrhovnoj glavi crkvenoj praktično doista uvažili kao osnovani na riječima samog evanđelja (Mat. 16, 18—20 etc).

Moderni racionalisti dolaze dakako u svojim istraživanjima do posve drugih rezultata. Ne ćemo se ovdje upustiti u pretres drugih pogriješaka njihovih u tom postupku. Jednu temeljnu zabludu ipak u njihovoj metodi ne možemo ovdje prešutjeti. A ta posve pogriješna i kriva metoda stoji, da tako reknem, u seciranju predmeta, koji se ne smatra kao živi organizam, kako ga sama povijest i objava pokazuju, nego kao aglomerat kakav bez ikakva života ili kao mrtvo biće, koje je tobož već ugušeno u svom zametku i po tom postepeno potpalo pod razne bitne metamorfoze i iz temelja se alteriralo od g. 30. po Kristu do g. 190. barem šest puta, i to »kraj svega kontinuiteta« (Harnack). Doista u racionalističnoj metodi ne smatraju se samo pojedine knjige Novoga i Staroga Zavjeta bez nutarnjeg saveza između jednih i drugih, nego i sami pojedini elementi formalni i materijalni Crkve Kristove poput isto toliko mrtvih i među sobom neovisnih i posve disparatnih premeta, izvana se posve odijeljenim načinom promatraju i unutra se seciraju bez ikakva obzira, da su to živi elementi jednog jedinstvenog i životnog organizma. Ako na pr. u listu Klemen-

tovu ne nadu direktnog poziva na riječ Gospodnju o stijeni Petrovoj koju i onako bez ikakva razloga hoće da istisnu iz evanđelja; ili ako se u istom listu izričito ne spominje katalog pojedinih biskupa korintskih onamo od sv. Pavla, osnivača te Crkve, onda za ove racionaliste u opće ne vrijedi dokaz za monarhični i organični ustav Crkve, koji se lijepo može izvesti iz srednjeg dijela poslanice Klementove, pretpostaviv dakako i ostale izjave Sv. Pisma i pracrkvene tradicije o tom predmetu. Jednako im ne vrijedi za monarhični ustav Crkve korintске (izvan vremena ispražnjenja stolice) dokaz uzet iz analogije drugih obližnjih Crkava maloazijskih (Otkriv. 2.—3. i poslanice sv. Ignacija) i drugih apostolskih Crkava, kojima možemo označiti katalog monarhičnih biskupa sve do samih apostola (Rim, Antiohija, Aleksandrija), pa makar mi i strogo dokazali monarhični ustav iste Crkve korintске za osnivača svetog Pavla pa i kasnije u drugom stoljeću za biskupâ Dionizija i Primus-a i sve dalje, te makar i sam Klement u svojoj poslanici toliko razvio iz jedinstvene organizacije vojske i tijela našega dokaz za jedinstvenu organizaciju svekolike Crkve uopće, pa i pojedinih organiziranih česti te žive Crkve.

U svim prirodoslovnim znanostima, dapače i u paleologiji, gdje se bave mrtvim petrefaktima, priznaju pod stalnim uvjetima stringentnu dokaznu moć dokaza iz analogije posve sličnih pojava i iz indukcije, te pomoću te analogije sličnih petrefakta i kostura popunjuju praznine, što ih je zub vremena prouzročio. Ali kad se radi o povijesti Crkve, koja je vazda živjela i danas živi, onda im ne vrijedi nijedna analogija, nijedna indukcija, ma kako dobro utvrđena, a kamo li da bi računali sa živim i životnim organizmom, koji se točno po riječi Kristovoj iz zrnca gorušičnog jedinstveno razvio do krasnog stabla.

No i o njihovim konstrukcijama vrijedi riječ Kristova: »Svaki nasad, što ga ne zasadi moj Otac nebeski, iskorijenit će se« (Mat. 15, 12). Svaki dan niču kod njih druge oprečne konstrukcije, koje jedna drugu ruše, dok jedina istina katolička stoji i prevladuje.

I. P. Bock D. I.

